

Zdena Palková
Jitka Veronková

Výslovnost spisovné češtiny

CVIČENÍ
PRO CIZINCE

ProCzeFor

PRONUNCIATION OF CZECH
FOR FOREIGNERS

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

Zdena Palková
Jitka Veroňková

Výslovnost spisovné češtiny

**CVIČENÍ
PRO CIZINCE**

Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy

Tato publikace je spolufinancována se státní podporou
Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA.

Recenzovaly:
Mgr. Pavlína Kuldanová, Ph.D.
Mgr. Jana Sovová

© Zdena Palková, Jitka Veroňková, 2022
© Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2022

Všechna práva vyhrazena

ISBN 978-80-7671-075-7 (print)
ISBN 978-80-7671-076-4 (online: pdf)

Obsah

	Úvod	6
Lekce 1	Sekvence konsonant–vokál: úvodní přehled	8
Lekce 2	Vokály A, Á	12
Lekce 3	Vokály E, É	18
Lekce 4	Vokály I, Í	22
Lekce 5	Vokály O, Ó	26
Lekce 6	Vokály U, Ú	30
Lekce 7	Diftongy OU, AU, EU	34
Lekce 8	Kvantita vokálů	37
Lekce 9	Tvrdý hlasový začátek (ráz)	44
Lekce 10	Bilabiální okluzívy P, B, M.	46
Lekce 11	Alveolární okluzívy T, D, N	50
Lekce 12	Palatální okluzívy Ť, Ď, Ň	55
Lekce 13	Velární okluzívy K, G, [ŋ]	61
Lekce 14	Labiodentální frikativy F, V	64
Lekce 15	Přední alveolární frikativy S, Z	68
Lekce 16	Zadní alveolární frikativy Š, Ž	72
Lekce 17	Afrikáty C, Č	77
Lekce 18	Palatální úžinová hláska J	81
Lekce 19	Alveolární úžinová boková hláska L.	85
Lekce 20	Alveolární úžinová vibrantní hláska R	89
Lekce 21	Alveolární úžinová vibrantní hláska Ř	96
Lekce 22	Velární úžinová hláska CH.	100
Lekce 23	Laryngální úžinová hláska H	104
Lekce 24	Nejčastější změny konsonantů v souvislé řeči.	108
Lekce 25	Slovní přízvuk, spojování slov do mluvních taktů	114
Lekce 26	Melodie věty v češtině	117

Úvod

Kurz výslovnosti spisovné češtiny obsahuje materiál k drilovému procvičování komplexu českých hlásek v jejich standardní podobě; dílčím způsobem si všímá také základních gramatikalizovaných jevů včetně prozodie. Je určen nerodilým mluvčím, kteří mají zájem ovládnout zvukovou podobu jazyka tak, aby jejich projev v češtině byl dobře přijatelný pro kultivovanou a stylově neutrální komunikaci v soukromé i veřejné mluvní situaci. Cvičení směřují ke stabilizaci správné sluchové percepce hláskového inventáře ve vzájemném propojení s rozvíjením artikulačních dovedností mluvčího.

Materiál je uspořádán do 26 lekcí na základě určujících zvukových vlastností systému češtiny se zvláštním zaměřením na významově relevantní kontrasty a na jevy, které jsou pro češtinu specifické. Základem cvičného materiálu jsou cíleně vybrané soubory slov v rozsahu dostačujícím pro stabilizaci sluchového vzoru a umožňujícím vznik vhodných artikulačních návyků. Jednotlivé lekce obsahují kolekce specializovaných souborů příkladů opřených o kombinatoriku hláskových skupin s různou obtížností artikulace. V závěru každé lekce jsou zařazeny krátké věty. Cvičení výslovnosti doplňuje několik lekcí z problematiky souvislé řeči: řešení asimilace znělosti přes hranici slova, členění slov do mluvních taktů, přízvuk předložek a přehled základních variant intonace věty.

Kurz je primárně určen pro práci s poučeným lektorem, který může přizpůsobit výběr cílových jevů i pořadí vlastních cvičení potřebám určité jazykové skupiny, případně i úrovni žáka. Aby byl kurz snadněji použitelný také při individuální výuce, text tištěných skript připojuje četné poznámky, které pro foneticky méně informovaného uživatele vysvětlují motivaci uspořádání příkladů, případně postup a cíl nácviku.

Celý materiál interpretují dva profesionální mluvčí, muž a žena, v neutrálním mluvním stylu a průměrném tempu se zachováním stabilní kvality v realizaci sledovaných jevů.

Ke zvukové stopě

Nahrávky jsou namlouveny dvěma hlasy, mužským (Pavel Batěk) a ženským (Lucie Juříčková). Zvuková stopa je dosažitelná pomocí QR kódu uvedeného u jednotlivých cvičení.

Načtením kódu se cvičení otevře v internetové aplikaci *ProCzeFor*, uživatel tak má kromě vlastní zvukové stopy k dispozici i další funkce, např. si může navolit délku pauz, počet přehrání zvukové jednotky či zobrazit transkripci textu.

V aplikaci je možné s každým cvičením pracovat ve dvou režimech. Pro poslechová a artikulační cvičení se ve výchozím nastavení zobrazuje ortografický text nahrávky a mezi jednotkami jsou krátké pauzy pro poslech cvičení. Při změně na režim určený primárně pro opakování je ortografický text nejdříve skryt a pauzy mají délku vhodnou pro zopakování přehrávané jednotky.

U cvičení s výběrem jednotky se v testovém režimu přehrává náhodně vybraná jednotka z dané dvojice, trojice či čtveřice. V režimu nácviku má uživatel k dispozici všechny jednotky příslušné dvojice–čtveřice, tak aby je mohl vzájemně porovnat. V obou režimech jsou vyhodnocovány správné a chybné odpovědi.

Manuál pro práci v aplikaci a další informace najdete na webu www.proczefor.cz.

Pro dotazy, připomínky či náměty využijte e-mail proczefor@ff.cuni.cz.

Funkčnost zvukové stopy je garantována minimálně po dobu pěti let od vydání publikace, tj. do 30. 6. 2027.

Přehled transkripčních symbolů

Výslovnost v motivačních poznámkách je zapsána pomocí běžných grafémů českého pravopisu, např. [e], [š], [h]. Tam, kde je to třeba, jsou použity symboly vycházející z mezinárodní fonetické transkripce IPA. Jejich přehled přináší následující tabulka.

<i>Symbol</i>	<i>Popis</i>	<i>Příklad</i>
ː [aː]	dlouhý vokál	máme [maːme], dům [duːm]
[i], [iː]	krátký a dlouhý i-ový vokál	myslím [misliːm]
[ou̯], [au̯], [eu̯]	dvojhlasý (diftongy)	louka [lou̯ka], auto [au̯to], euro [eu̯ro]
[ɨ]	neslabičný vokál	
[ʔ]	ráz	ona [ʔona], naučit [naʔučit]
[t̚]	neznělá palatální okluzíva	ťuhýk [t̚uhiːk], tělo [t̚elo]
[d̚]	znělá palatální okluzíva ústní	ďas [d̚as], dívat se [diːvat se]
[m̚]	retozubné (labiodentální) m	tramvaj [tram̚vaj]
[ŋ̚]	zadopatrové (velární) n	maminka [mam̚ɪŋka], Kongo [kon̚ɡo]
[x]	souhláska ch	trochu [troxu]
[ɣ̚]	znělý protějšek ch	těchže [t̚eɣ̚ʒe]
[d̪z̪]	znělý protějšek c	leckdo [led̪z̪ɡdo]
[d̪ʒ̪]	znělý protějšek č	léčba [leːd̪ʒ̪ba]
[ʀ̚]	neznělé ř	tři [t̚ři], keř [ke̚ř]
[ɫ], [ɾ], [ɹ̠]	slabikotvorná souhláska	krk [kɾk], plno [pɫno], sedm [sed̪ɹ̠]

Cvičení 5. Kontrast sekvence *ja – je*

Poslechové a artikulační cvičení

a) Poslouchejte a opakujte slova ve dvojici.

Ve standardní výslovnosti je rozdíl sekvencí *ja – je* výrazný. Artikulační úsilí vyžaduje především pokles hřbetu jazyka ve střední části dutiny ústní při výslovnosti [a] po souhlásce [j].

b) Poslouchejte a opakujte slova jednotlivě.

A	B	A	B
1. jak	jek	5. jat	jet
2. jal	jel	6. objal	objel
3. jas	jez	7. zajal	zajel
4. Jan	jen	8. přijal	přijel

Cvičení 6. Sekvence *ja – je*: rozpoznání

Poslechové cvičení. Výběr zvukové jednotky

Uslyšíte vždy jedno slovo z dvojice; určete, které to je.

Výchozím materiálem jsou dvojice z cvičení 5.

Cvičení 4. Dvouslabičná slova s rozdílem v délce vokálů

Poslechové a artikulační cvičení

a) Poslouchejte a následně opakujte jednotlivé řádky tabulky.

b) Poslouchejte a následně opakujte jednotlivé sloupce tabulky.

A	B	C	D
1. pasu	pásu	pasů	pásů
2. domu	dómu	domů	dómů
3. loži	lóži	loží	lóží
4. valy	vály	valí	válí
5. viru	víru	virů	vírů
6. myli	míli	milý	mílí

Cvičení 5. Dvouslabičná slova s rozdílem v délce vokálů – rozpoznání

Uslyšíte vždy jedno slovo v náhodném výběru; určete, které to je.

Výchozím materiálem jsou čtveřice slov z cvičení 4.

Cvičení 6. Různé rozložení délek v tříslabičných slovech

Poslechové a artikulační cvičení

a) Poslouchejte a následně opakujte jednotlivé řádky tabulky.

Aplikace nabízí dvě varianty poslechu:

aa) Slova lze přehrávat jednotlivě a postupně, v tempu, které posluchač sám určuje.

ab) Pokyn vyvolává přehrání celé řádky (viz QR kód vpravo).

V tom případě zacházejte se slovy v jedné řádce jako se souvislým textem, neoddělujte je zbytečně pauzami (kromě nutného nádechu). Začněte realizací v mírném až středním tempu, následně se pokuste o tempo rychlejší. Kontrolujte, že nedochází ke krácení dlouhých vokálů ani k prodlužování vokálů krátkých (např. na konci slov).

Cvičení 7. Hlásky [p], [b], [m] v protikladu

Poslechové a artikulační cvičení

a) Poslouchejte a opakujte slova v trojicích.

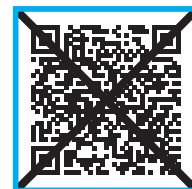
Hláška [p] je neznělá, nenosová; hláška [b] je znělá, nenosová; hláška [m] je znělá nosová.

b) Poslouchejte a opakujte slova se stejnou hláskou ve sloupcích tabulky.

A	B	C	A	B	C
[p]	[b]	[m]	[p]	[b]	[m]
1. pije	bije	myje	6. zpije	zbije	zmije
2. pes	bez	mez	7. prak	brak	mrak
3. páry	Báry	máry	8. prav	brav	mrav
4. pojí	bojí	mojí	9. upije	ubije	umyje
5. pučí	bučí	mučí	10. popíjet	pobíjet	pomíjet

Cvičení 8. Hlásky [p], [b], [m] v protikladu – rozpoznání

Poslechové cvičení. Výběr zvukové jednotky

Uslyšíte vždy jedno slovo z trojice; určete, které to je.

Výchozím materiálem jsou trojice z cvičení 7.

Cvičení 9. Nosová hláška [m] ve větách

Poslechové a artikulační cvičení

Poslouchejte a opakujte.

Snažte se, aby se nosovost nerozšiřovala na sousední samohlásky.

1. Moje matka je, myslím, sama doma.
2. Na to nemáme dost masa ani másla.
3. Sama se tomu zasmála.
4. Můžeš mít lívance s mákem nebo s malinovou omáčkou.
5. Tomáš je nemocný a nemá se namáhat.

Lekce 12 Palatální okluzívy Ť, Ď, Ň

Okluzívy /ť/, /ď/, /ň/ jsou v češtině samostatnými fonémy, viz např. *tíže* – *díže* – *níže*, *vatě* – *vadě* – *vaně* atd.

Hlásky [ť], [ď] jsou orální šumové konsonanty, které se navzájem liší znělostí (přítomností / nepřítomností hlasivkového tónu). Rozdíl v napjatosti (v intenzitě svalového napětí) je zanedbatelný. Ve srovnání s dalšími dvojicemi orálních okluzív [p]–[b], [t]–[d] je ale napjatost obou palatál o něco silnější. V žádné pozici však nevzniká aspirace, ani u neznělého [ť].

Hlásky [ť], [ď] představují jednu z dvojic tzv. hlásek párových, které se v řeči v jednoznačně daných podmínkách (asimilace nebo ztráty znělosti) vzájemně zastupují.

Hlávka [ň] je znělá nazální sonora, znělost ani nosovost neztrácí v žádné pozici. Nosní zabarvení by se nemělo přenášet na sousední vokál.

Všechny tři okluzívy [ť], [ď], [ň] jsou od fáze závěru mírně labializované, správné postavení rtů podporuje charakteristický témbur. Dále je třeba dbát na to, aby na přechodu k samohlásce nevznikalo neslabičné [i̯].

Cvičení 1. Hlásky [ť], [ď] v protikladu

Poslechové a artikulační cvičení

Poslouchejte a opakujte slova ve dvojici.

Porovnávejte neznělé mírně fortisové [ť] se znělým lenisovým [ď]; dbejte na to, aby [ť] nebylo aspirované; u hlásky [ď] je znění hlasivkového tónu slyšitelné od počátku závěru (opření jazyka o patro); sledujte rozdíly [ť],[ď] zejména v postavení na začátku slova.

A	B	A	B
[ť]	[ď]	[ť]	[ď]
1. těsný	děsný	8. dětina	dědina
2. tíže	díže	9. vytírá	vydírá
3. tílko	dílko	10. šití	šidí
4. tím	dím	11. rotí	rodí
5. tělo	dělo	12. chudě	chutě
6. potěšený	poděšený	13. protírá	prodírá
7. setí	sedí	14. nudí	nutí

Cvičení 2. Hlásky [ť], [ď] v protikladu – rozpoznání

Poslechové cvičení. Výběr zvukové jednotky

Uslyšíte vždy jedno slovo z dvojice; určete, které to je.

Výchozím materiálem jsou dvojice z cvičení 1.

Cvičení 2. Hláska [ř] mezi samohláskami

Poslechové a artikulační cvičení

Poslouchajte a opakujte.

Hláska [ř] je v této pozici vždy znělá.

1. ořu, pokořovat, pobuřuje, pobuřovat, kouřový, kuřátko
2. pořad, dokořán, pořádek, hořák, souřadnice, pařát
3. kuře, hůře, zduřelý, moře, oře, hoře, bouře, kořen, ořezal, koření
4. pařez, vařečka, stařec, zařezat, kytaře, páře, záře, tváře, nářez, nářek
5. bořit, kouřit, zuřit, boří, poříz, hoří, kouří, zuří, tuřín, muří
6. daří, maří, vaří, září, oparit, vorari, lékaři, komáři, uzenáři, sklenáři
7. peřej, veřejný, veřej, opeře, sféře, měřit, zvěři, věří, pověří, dveří
8. výři, mířit, smířit, pýřit se, šermíři, rytíři, malíři, krunýři, pranýři, netopýři
9. víří, míří, smíří, šíří, chmýří, pýří, zamíří, nesmíří, rozvíří, rozšíří

Cvičení 3. Hláska [ř] na začátku slova před samohláskou

Poslechové a artikulační cvičení

Poslouchajte a opakujte.

Hláska [ř] je v této pozici vždy znělá.

1. řád, řada, řádek, řasa, řádit, řadit, řádný, řadový, řádový, řazení
2. řepa, řemen, řemeslo, řetěz, ředit, ředitel, řešení, řešeto, řezák, řeka
3. řev, řepka, ředkev, řezník, řezba, řez, řecký, řeč, řekne, řehtá
4. řípa, řídit, řidič, říjen, řízek, řízení, říše, říci, říčet, říkadlo
5. řídký, řídnout, řid'te, římský, římsa, řinkot, říčka, různé, řízný, říhne

Cvičení 4. Hláska [ř] uvnitř slova před znělou souhláskou

Poslechové a artikulační cvičení

Poslouchajte a opakujte.

Hláska [ř] je v této pozici vždy znělá.

1. zařve, jářmo, dveřmi, dveřník, kadeřník, zářný, bouřný, smířlivý, hořlavý, bouřlivý

A	B	C	D	E
[v] + znělá pár.	[f] + neznělá	[v] + sonora	Znělá + [v]	Neznělá + [v]
1. vběhnout	včlenit	vjet	dvořit se	tvořit
2. vházet	vcházet	vložit	dvoje	tvoje
3. vhod	vchod	vloupat se	zval	sval
4. vdech	vkład	vlévat	zvěř	svěř
5. vhánět	vkłínit	vmísit se	zvát	svát
6. vzdálit	vsadit	vnikat	zvou	svou
7. vzdát	vpravit	vnutit	zvěd	svět
8. pravda	lávka	rovný	zvolit	svolit
9. tavba	plavci	levný	zvolat	svolat
10. stavba	dívka	povlak	zvést se	svést

Cvičení 5. Asimilace znělosti na rozhraní dvou slov

Poslechové a artikulační cvičení

a) Poslouchejte a opakujte jednotlivé řádky tabulky.

Sledujte závislost znělosti nebo neznělosti hlásky na konci prvního slova na kvalitě znělosti první hlásky slova druhého.

b) Poslouchejte a opakujte jednotlivé sloupce tabulky.

Znělost nebo neznělost hlásek na předělu slov v příkladech v jednom sloupci zůstává stejná.

A	B	C
Neznělá skupina	Znělá skupina	Neznělá skupina
1. chov telat	chov dobytka	chov ryb
2. lov ptáků	lov zvířet	lov jelenů
3. pruh světla	pruh země	pruh látky
4. střed světa	střed země	střed města
5. hod koulí	hod diskem	hod míčem
6. náš sad	naš dům	naš les
7. kus cukru	kus dřeva	kus ledu
8. pes skáče	pes běhá	pes leží
9. vlak stojí	vlak brzdí	vlak jede
10. rok práce	rok života	rok nesnází